

A Comparative Study of Children's Medical Rights in Conflicts from the Perspective of Quran, Jurisprudence and International Law

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Morad Qaralo¹
Mohammad Hadi Mahdavi^{2*}
Massoud Rai Dehghi³

How to cite this article

Morad Qaralo, Mohammad Hadi Mahdavi, Massoud Rai Dehghi, A Comparative Study of Children's Medical Rights in Conflicts from the Perspective of Quran, Jurisprudence and International Law, *Journal of Quran and Medicine*, 2022;7(3):137-144.

1. PhD student, Department of Fiqh and Fundamentals of Islamic Law, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran (corresponding author).

3. Associate Professor, Department of Law, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: h110mahdavi@gmail.com

Article History

Received: 2022/04/04

Accepted: 2022/06/14

ABSTRACT

Purpose: The present study tries to study and analyze the medical rights of children in conflicts from the perspective of Quran, jurisprudence and international law in order to clarify this issue through these studies of legal and jurisprudential rulings.

Materials and Methods: This research has been carried out by the method of library studies and in a descriptive-analytical manner, which has been obtained and analyzed by referring to Quranic, narrative, legal and jurisprudential texts.

Findings: Children and adolescents are usually very vulnerable in wars and conflicts and will suffer the most physical and mental injuries. Killings and disabilities, violence and sexual misconduct, attacks on hospitals and schools, and denial of humanitarian assistance are some of these injuries. The problem becomes more apparent when wars and conflicts are dragged into cities and neighborhoods. From the Islamic point of view, these children have immunity. In this regard, the rules of humanitarian law and on the other hand, the standards of human rights have paid special attention to children and, if possible, have extended their umbrella of protection over this vulnerable group. The present study, with a descriptive-comparative analytical method, has comparatively studied the medical rights of children in Islam and international conflicts. The results show that, despite the existence of numerous rules and norms regarding the observance of children's medical rights in war and the existence of international organizations in this field such as UNICEF, the International Committee of the Red Cross and other organizations, among the declared rules and norms and There is a huge difference between the conventions passed and the real lives of child victims of war. Also, Islamic jurisprudence in the post-infallible periods, whether Sunni or Shiite jurisprudence, has always tried to institutionalize the rights of civilians in war, especially children, to the extent that they have always emphasized on not attacking children, providing them with a livelihood.

Conclusion: Based on the general Quranic verses and rules and legal and jurisprudential principles and rules, it can be said that children's medical rights are: protecting their lives and health, providing proper food and medicine, having a doctor and health centers and hospitals, maintaining Dignity of children, avoidance of any discrimination including ethnic, cultural, religious, disease and gender. These rights are legitimate and reasonable by observing the physical, psychological, spiritual and social needs, which are reflected in the standards and rules and regulations of treatment, and medical teams are responsible and obliged to implement and comply with it.

Keywords: Children's Medical Law, Islamic Jurisprudence, Conflict, International Law

بررسی تطبیقی حقوق پزشکی کودکان در مخاصمات

از منظر قرآن، فقه و حقوق بین الملل

مراد قرالو

دانشجوی دکتری، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

محمد هادی مهدوی*

استادیار، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران (نویسنده مسئول).

مسعود راعی دهقی

دانشیار، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر تلاش می‌کند حقوق پزشکی کودکان در مخاصمات از منظر قرآن، فقه و حقوق بین الملل مورد بررسی و تحلیل قرار دهد تا از رهگذر این بررسی های حکم حقوقی و فقهی این مساله مبرهن گردد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با روش مطالعات کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام شده است که با مراجعه به متون قرآنی، روایی، حقوقی و فقهی اطلاعات لازم به دست آمده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها: کودکان و نوجوانان معمولاً در جنگ‌ها و نزاع‌ها بسیار آسیب‌پذیر بوده و بیشترین صدمات جسمی و روحی متوجه آنان خواهد بود. کشته شدن و از کار افتادگی، خشونت‌ها و تجاوزهای جنسی، حملات به بیمارستان‌ها و مدارس و محرومیت از کمک‌های بشر دوستانه برخی از این آسیب‌ها و صدمات است. مسئله هنگامی که جنگ‌ها و نزاع‌ها به شهرها و محله‌ها کشانده می‌شود، بیشتر نمایان است. از دیدگاه اسلام، این کودکان دارای مصونیت می‌باشند. همچنین در این راستا قواعد حقوق بشر دوستانه و از طرفی موازین حقوق بشری توجه خاصی را به کودکان معطوف و حتی الامکان چتر حمایتی خود را بر سر این گروه آسیب‌پذیر گسترانده اند. پژوهش حاضر، با روش توصیفی تحلیلی تطبیقی به بررسی تطبیقی حقوق پزشکی کودکان در اسلام و مخاصمات بین الملل پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که، علیرغم وجود قواعد و هنجارهای بی شمار راجع به رعایت حقوق پزشکی کودکان در جنگ و وجود سازمان‌های بین المللی در این زمینه مثل یونسف، کمیته بین المللی صلیب سرخ و سایر سازمان‌ها، بین قواعد و هنجارهای اعلام شده و تصویب شده در کنوانسیون‌ها و زندگی واقعی کودکان قربانی جنگ تفاوت فاحشی وجود دارد. همچنین فقه اسلامی نیز در دوره‌های بعد از معصومین، چه فقه سنی و چه فقه شیعه، همواره سعی در نهادمندسازی حقوق غیرنظامیان در جنگ به خصوص کودکان داشته‌اند، تا جایی که همواره بر عدم تعرض به کودکان، تأمین معیشت آنان تأکید کرده‌اند.

نتیجه‌گیری: با استناد به آیات و قواعد عام قرآنی و اصول و قواعد حقوقی و فقهی می‌توان گفت حقوق پزشکی کودکان عبارت است از: حفظ جان و سلامت آنها، تأمین غذای مناسب و دارو، برخورداری از پزشک و مراکز بهداشتی و بیمارستانی، حفظ کرامت و شان کودکان، پرهیز از هرگونه تبعیض از جمله قومی، فرهنگی، مذهبی، نوع بیماری و جنسیتی. این حقوق با رعایت نیازهای جسمی، روانی، معنوی و اجتماعی مشروع و معقول است که به صورت استانداردها و قوانین و مقررات درمانی خود را نشان می‌دهد و تیم‌های درمانی- پزشکی مسئول و موظف به اجرا و رعایت آن هستند.

واژه‌های کلیدی: حقوق پزشکی کودکان، فقه اسلامی، مخاصمات، حقوق بین الملل

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۴

*نویسنده مسئول: h110mahdavi@gmail.com

مقدمه

وقوع مخاصمات مسلحانه اعم از داخلی و بین المللی، جمعیت غیرنظامی و از جمله کودکان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. از آن جا که کودکان نسبت به سایر افراد غیرنظامی آسیب‌پذیرترند، لذا جنگ بنیان زندگی جسمی و روحی آنان را با مخاطره جدی رو به رو می‌سازد. چه بسا کودکانی که در پی این مخاصمات آواره و بی سرپرست شده و از خانواده‌های خود جدا می‌گردند و برای ادامه‌ی زندگی از روی فقر و ناچاری وارد نیروهای مسلح یا جذب گروه‌های شورشی می‌گردند و در نهایت از تحصیل، بهداشت و تغذیه‌ی مناسب که از حقوق اولیه بشری است محروم می‌گردند. بنابراین یکی از وظایف دولت‌ها در طول مخاصمات مسلحانه و حتی بعد از آن، حمایت از کودکان آسیب‌دیده‌ی جنگ است. در این راستا قواعد حقوق بشر دوستانه و از طرفی موازین حقوق بشری توجه خاصی را به کودکان معطوف و حتی الامکان چتر حمایتی خود را بر سر این گروه آسیب‌پذیر گسترانده‌اند. درباره‌ی وضعیت کودکان جهان، تاکنون تلاش‌های بسیاری توسط جامعه بین المللی برای حمایت از کودکان در مقابل جنگ‌ها و تعارضات مسلحانه صورت گرفته است، مجموعه‌ی عظیم گزارش‌ها، برپایی کنفرانس‌ها و گردهمایی‌ها، تدوین اسناد الزام‌آور و اعلامیه در سطح منطقه‌ای و بین المللی قابل توجه است، اما هنوز میان قواعد و درخواست‌های مندرج در اسناد برای حمایت از کودکان در مقابل جنگ و حمایت بالفعل واقعی و در نتیجه کاهش آلام جنگ برای آنان شکاف عظیمی وجود دارد که لزوم اقدامات همه‌جانبه عملی، ملی و بین المللی بر اساس موازین و رهیافت‌های اخلاقی- حقوقی همه‌جانبه را می‌طلبد.

مروت در سال ۱۳۸۵، با اذعان به اینکه کودک، به عنوان قشر آسیب‌پذیر جامعه در زمان بحران و اضطراب نیز رشد و نمو می‌کند، حمایت‌های حقوقی در اسناد بین المللی را به دو دسته تقسیم کرد که عبارت بودند از حمایت عام و حمایت خاص، حمایت عام شامل اصول بنیادینی، مانند اصل تناسب و اصل تفکیک میان نظامیان و

وافری است اما جامعه جهانی همچنان شاهد حضور فزاینده اجباری و حتی داوطلبانه کودکان سرباز در درگیری های مسلحانه معاصر است. (۶) کثیری و حسینی در سال ۱۳۹۸، در یک مطالعه تطبیقی، رهیافت های بین المللی و اسلامی حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه را بررسی و تحلیل کردند. آنها نتیجه گرفتند که حقوق اسلام و حقوق بین الملل هر دو، از کودکان حمایت های عام و خاص به عمل می آورند و بهترین منفعت کودکان و بزرگسالان را باید در کاستن از تسلیحات کوچک و بزرگ جست و جو کرد. عابدی در سال ۱۳۹۹، نتیجه گرفتند که اگر قرار باشد از جذب و جذب مجدد کودکان به عنوان سرباز جلوگیری شود، باید محیط اقتصادی، اجتماعی و فردی استخدام کنندگان احتمالی در نظر گرفته شود. (۷) هدف از این پژوهش، بررسی تطبیقی حقوق پزشکی کودکان در اسلام و مخاصمات بین الملل با بهره گیری از آیات قرآن کریم و مقایسه قوانین بین المللی و فقه اسلامی است. روش پژوهش توصیفی تحلیلی تطبیقی است.

تعاریف حقوقی کودک

در حقوق اسلام، کودک کسی است که به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد. بلوغ شرعی رسیدن به رشد طبیعی یا به پانزده سال قمری برای پسران و رسیدن به نه سال قمری برای دختران است. کودک به جهت عدم رشد کافی جسمی، فکری و روانی در معرض آسیب پذیری قرار دارد؛ بدین جهت حمایت از کودک در همه حال یک ضرورت اجتناب ناپذیر تلقی میگردد؛ به نحوی که امروزه از اصول مسلم حقوقی به شمار می آید. جنگ از جمله حوادث ناگواری است که کودکان بیش از دیگر اقشار، در آن آسیب می بینند. (۷) ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک، کودک را این گونه شرح می دهد: از نظر کنوانسیون حاضر منظور از کودک افراد انسانی زیر سن ۱۸ سال است مگر این که طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود. بنابراین هر جا در کنوانسیون از کودک نام برده شده و حقوقی برای او ذکر شده شامل هر فردی می شود که زیر سن ۱۸ سال باشد. یک استثنا ذیل ماده یا به این عبارت بر این تعریف وجود دارد: «مگر این که طبق قانون لازم الاجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر از ۱۸ سال باشد».

از نظر حقوق ایران، کودک به کسی اطلاق می شود که از نظر سن به نمو جسمی و روحی لازم برای زندگی اجتماعی نرسیده باشد. طبق ماده ۹۵۸ قانون مدنی: «هر انسان، متمتع از حقوق مدنی خواهد بود ولیکن هیچ کس نمی تواند حقوق خود را اجرا کند مگر این که برای این امر اهلیت قانونی داشته باشد» کس اهلیت قانونی برای اجرای مدنی دارد که ممنوع و محجور از تصرف در اموال و حقوق مالی خود نباشد. طبق ماده ۱۲۰۷ قانون مدنی «اشخاص ذیل محجور و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند»: ۱- صغار ۲- اشخاص غیر رشید ۳- مجانین پس، از نظر حقوقی کودک از کلیه حقوق مدنی برخوردار است و از این جهت فرقی با بزرگسالان ندارد اما از نظر قانون نمی تواند حق خود را اعمال و اجرا کند. چون حیات واقعی با تولد شروع می شود، بنابراین دوران کودکی هم با تولد آغاز می گردد. ماده ۹۵۶ قانون مدنی «اهلیت

غیرنظامیان، ممنوعیت حملات کورکورانه، اعلام خطر، تخلیه، اسکان، ارایه خدمات بهداشتی و بیمارستانی و غیر آنهاست. مکمل این حمایت عام، حمایت ویژه از کودکان است که عمدتاً شامل ممنوعیت استخدام و به کارگیری کودکان در نیروهای مسلح، حفظ سلامت جسمی و روحی کودکان، حق امنیت و مصونیت از بازداشت و توقیف و حبس، حقوق خانوادگی، حقوق آموزشی و فرهنگی، حقوق مرتبط با کودکان پناهنده و آواره، دادرسی ویژه و عادلانه، تابعیت، ممنوعیت بردگی و کار اجباری است. (۱) میرمحمدی در سال ۱۳۸۶، در یک مطالعه تطبیقی طی سه گفتار، رهیافت های بین المللی و اسلامی حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه را بررسی و تحلیل کرد و نتیجه گرفت که حقوق اسلام و حقوق بین الملل هر دو، از کودکان حمایت های عام و خاص به عمل می آورند و بهترین منفعت کودکان و بزرگسالان را باید در کاستن از تسلیحات کوچک و بزرگ جست و جو کرد. (۲) جوادپور در سال ۱۳۹۵، به روش توصیفی تحلیلی تطبیقی، پس از بررسی مبانی حق سلامت کودک، آثار مخاصمات مسلحانه بر سلامت کودکان قربانی و درگیر و سازوکارهای تامین این حق، با عنایت به نظام حقوقی اسلام و موازین و مقررات حقوق بشردوستانه بین المللی، به این نتیجه رسید که بر افراد جامعه انسانی، نهادهای ملی و بین المللی و دولت ها لازم است که در حد توان و امکانات، از بروز خشونت علیه کودکان در مخاصمات ممانعت نمایند همچنین نتیجه گرفتند، حقوق بشردوستانه بین المللی، با وجود حمایت از سلامت کودکان و تعهدآوردن شان، در صورت نقض حق سلامت، فاقد ضمانت اجراهای مناسب و کارآمد هستند. (۳) فرجام در سال ۱۳۹۵، به حقوق کودک در زمینه بشردوستانه و حق آموزش در اسناد بین المللی پرداخت. طلعت و آهنگر اصیل در سال ۱۳۹۵، به این نتیجه رسیدند که به دلیل عدم وجود مقررات الزام آور، لزوم تدوین اسناد بین المللی در حمایت از کودکان در مخاصمات الزامی است. کریمی و کریمی در سال ۱۳۹۶، ضمن بررسی حقوق بنیادین کودکان در اسناد بین المللی به این سوال اساسی پاسخ دادند که جرایم تحمیلی مخاصمات بر کودکان چه می باشد و راهکارهای ترمیم آسیب های وارد شده به کودکان چیست سربازگیری از کودکان، معلولیت های ماندگار، جدایی از والدین و آوارگی از جمله جرایم ارتكابی علیه کودکان در طول مخاصمات می باشد. (۴) فقیه حبیبی در سال ۱۳۹۶، به دنبال پاسخی برای این سوال بودند که رویکرد اسلام به حقوق کودکان در منازعات مسلحانه چیست و چه ارتباطی میان منازعات مسلحانه کنونی در کشورهای اسلامی و حقوق کودک از منظر اسلام وجود دارد؟ یافته های پژوهش این محققان نشان داد که کودکان به عنوان افراد غیرنظامی از مصونیت قابل توجهی در حقوق اسلامی جنگ برخوردارند و رویه های موجود در ارتباط با کودکان در کشورهای اسلامی دچار منازعات مسلحانه، نه تنها منطبق بر حقوق کودک بر مبنای اسلام نیست، بلکه به شکل اساسی با آن تناقض دارد. (۴) حایری در سال ۱۳۹۷، نتیجه گرفتند که به رغم اینکه نظام بین المللی حقوق بشردوستانه و حقوق بشر با محوریت ممنوعیت استخدام و استفاده از کودکان در نبردهای مسلحانه حاوی مقررات بین المللی

آینده کودکان نشان می دهد. گزارش نخست، در سال ۱۹۹۶ با عنوان «تأثیر مخصصات مسلحانه بر کودکان» توسط خانم «گراچا ماشل» در ۳۱۷ بند تهیه شد که در زمان خود گزارشی جامع و همه جانبه بوده است. گزارش دوم، پس از ۱۱ سال، در دسامبر ۲۰۰۷، در ۱۷۲ بند، از سوی مجمع عمومی و شورای امنیت منتشر شده است. این گزارش را می توان آخرین وضعیت رعایت یا نقض حقوق کودکان در درگیری های مسلحانه در نقاط مختلف جهان و تأثیرات آن بر زندگی حال و آینده کودکان دانست که در پی بیانیه ۲۹ ژوئن ۱۹۹۸ رئیس شورای امنیت و قطعنامه های شماره ۱۶۱۲ (۲۰۰۵)، ۱۳۷۹ (۲۰۰۱)، ۱۴۶۰ (۲۰۰۳) و ۱۵۳۹ (۲۰۰۴) شورای امنیت در خصوص اطلاعات درباره میزان رعایت کاهش سربازگیری کودکان یا استفاده از آنان در درگیری های مسلحانه و دیگر نقض های شدید حقوق کودکان در خلال منازعات مسلحانه نظیر کشتن، نقص عضو، تجاوز و خشونت های جنسی، ربودن، ممانعت از رسیدن کمک های بشردوستانه به کودکان و حمله به مدارس و بیمارستان ها از سوی طرف های درگیر تنظیم شده است.

حقوق پزشکی

اصطلاح «حقوق پزشکی» با توجه به دو کاربردی که دارد دارای دو معنای متفاوت است. یک کاربرد آن به معنای رشته علمی است که یکی از زیرشاخه های تخصصی رشته حقوق می باشد. حقوق پزشکی در میان رشته های مختلف حقوقی مؤلفه ای میان رشته ای است. شاخه ای از رشته های حقوقی است که از اوایل دهه نود میلادی برای اولین بار در کالج سلطنتی انگلیس به عنوان گرایش از رشته های حقوقی مورد توجه قرار گرفت و به تدریج در دانشگاه های معتبر دنیا رواج یافت. حقوق پزشکی وقتی که در پرتو حقوق جزای پزشکی به تبیین جرایم و خطاهای پزشکی و مجازات های حاکم بر آنها می پردازد به «حقوق کیفری» نزدیک می شود و هنگامی که که ارتباط پزشک و بیمار و قراردادهای پزشکی و نقش افراد ثالث را مبنای مطالعه خود قرار می دهد، در قلمرو «حقوق خصوصی» قرار می گیرد؛ بنابراین در میان رشته های مختلف علوم پزشکی، رشته ای را نمی توان یافت که از موضع و حیطة مطالعه حقوق پزشکی خارج باشد (۹). کاربرد دیگر اصطلاح «حقوق پزشکی» درباره حقوقی است که هریک از انسان ها در حوزه پزشکی از آن برخوردار هستند. در این پژوهش کاربرد دوم یعنی حقوقی که کودکان در حوزه مسائل پزشکی برخوردارند مورد توجه است.

رهیافت اسلامی حمایت از کودکان در مخصصات مسلحانه تردیدی نیست اصول انسانیت و اخلاق دو اصل بنیادین در آموزه های دینی است که در همه حال حتی در مخصصات رعایت کردن آنها الزامی است. افزون بر این، مفهوم اصل تفکیک میان نظامیان و غیر نظامیان و اهداف نظامی و غیر نظامی ریشه در آیات قرآن کریم و سنت نبوی (ص) دارد. از آنچه مفسران در تفسیر آیه

برای دارا بودن حقوق، با زنده متولد شدن انسان شروع و با مرگ او تمام می شود» اما به عبارتی قانون ایران این طور بیان می کند که کودک قبل از این که متولد شود یعنی در حالی که جنین است هم دارای حیات می باشد و بدین جهت شایسته است که مورد حمایت مقنن قرار گیرد تا حقی از کودکی که در آینده متولد خواهد شد تضییع نگردد. بر مبنای این مستندات شاید بتوان مدعی شد که شروع کودکی در واقع از تاریخ انعقاد نطفه می باشد زیرا از این زمان است که کودک به عنوان موجودی زنده و مستقل از پدر و مادر مورد توجه مقنن قرار گرفته و برای او حقوق و تکالیفی مقرر می گردد.

حقوق کودک و مخصصات مسلحانه

هر چند هم اکنون هیچ جنگ بین المللی وجود ندارد ولی در سالهای ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ میلادی نزدیک به ۵۶ مخصصه داخلی و غیر بین المللی صورت گرفته است. اکنون نیز در نزدیک به ۳۰ منطقه از جهان درگیری های مسلحانه داخلی وجود دارد که آثار مستقیم و غیر مستقیم آن بر اقتصاد، امنیت، سلامت و بهداشت انسان ها به ویژه کودکان، انکارناشدنی است. جنگ ها به طور طبیعی با خود زبان های مادی، انسانی، اخلاقی و فرهنگی فراوانی به بار می آورند و در مورد کودکان بی هیچ تردیدی همه حقوق آنان را هدف قرار می دهند؛ از جمله: حق حیات، حق بودن با خانواده و اجتماع، حق بهداشت، حق پیشرفت و تحصیل، حق بی طرف ماندن و تحت حمایت بودن.

حقوق بین الملل مخصصات مسلحانه از کودکان تحت عنوان افراد غیر نظامی که هیچ نقشی در مخصصات نداشته اند حمایت عام نموده و به دلیل آسیب پذیری خاص آنان را تحت حمایت ویژه قرار می دهد این حمایت ویژه بر اساس قواعد متعددی به کودکان اعطا شده است از جمله این قواعد به موارد زیر اشاره کرد: (الف) برخورد با طفل تازه به دنیا آمده همانند مجروحان؛ (ب) حقوق کودکان در برخورداری از مراقبت و کمک؛ (ج) پذیرش کودکان زیر ۱۵ سال در بیمارستان، مناطق و نواحی امن؛ (د) گردهم آمدن مجدد اعضای خانواده هایی که به دلیل مخصصات مسلحانه بین الملل و داخلی از یکدیگر جدا شده اند؛ (ه) تخلیه موقت کودکان از منطقه به لحاظ ضرورت های امنیتی به خصوص از مناطق تحت محاصره؛ که (و) ممنوعیت کار اجباری افراد تحت حمایت زیر هجده سال در هنگام اشغال؛ (ز) حمایت از محیط فرهنگی کودکان و آموزش آن ها؛ (ح) حمایت از حقوق کودکان بازداشتی؛ (ت) ممنوعیت مجازات مرگ برای کودکان که در هنگام ارتکاب جرم زیر هجده سال سن دارند؛ (ی) حمایت از خانواده و غیر قابل تعرض بودن کودکان؛ (ص) ممنوعیت به کارگیری کودکان زیر پانزده سال در نیروهای مسلح؛ (ع) حمایت از کودکان یتیم یا کودکان جدا شده از والدین. (۸) در حقیقت حقوق بین الملل مخصصات مسلحانه برای تعریف خود از کودک، تمام حمایت هایی را که برای کودک در طول مخصصات مسلحانه لازم است بیان می کند.

تاکنون دو گزارش مفصل خاص کودکان و مخصصات مسلحانه از سوی سازمان ملل متحد تنظیم و منتشر شده است که به خوبی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم مخصصات مسلحانه را بر وضعیت و

، حتی اگر زنان با مسلمانان جنگ کنند و به شوهران خود یا مردان جنگی در نبرد کمک رسانند مگر ناچار شوند». در برداشتی دیگر زنان، کودکان، پیران و روحانیان چون معمولاً در جنگ شرکت ندارند هدف حمله قرار نمیگیرند، ولی اگر در جنگ شرکت کنند یا در تنظیم و عملیات جنگی مشارکت داشته باشند، رزمنده محسوب می شوند.

متون بسیاری در فقه اسلام بر اینکه کشتن کودکان در جنگ ممنوع است صراحت دارند. زیرا تعرض به آنان در سرنوشت جنگ تاثیری ندارد. (۱۰، ۱۱) همچنین کشتن کودکان پس از اسارت نیز ممنوع است حتی اگر به عنوان رزمنده در جنگ مشارکت مستقیم داشته اند؛ زیرا آنانکه در حال جنگ، کشتن آنان ممنوع است پس از جنگ نیز به طریق اولی ممنوع است.

حمایت خاص از کودکان در متون اسلام روایات متعددی از طریق سنی و شیعه در ممنوعیت تعرض به کودکان و آسیب پذیران در جنگ آمده است. راویان به صراحت نقل می کنند که پیامبر (ص) از کشتن کودکان نهی فرمودند (۱۲). آن حضرت هرگاه گروهی را برای مراقبت های نظامی (سریه) می فرستاد آنان را در برابر خود می نشاند و می فرمود:

«...سالم خوردگان، زنان و کودکان را مکشید...» (همان) هر چند در زبان روایات از مصداق کامل تعرض یعنی کشتن کودکان نهی شده است روشن است که مقصود، رعایت حق حیات آنان وعدم خشونت است. صاحب جواهر، فقیه برجسته شیعی، پس از نقل این حدیث پیامبر (ص) که فرمود: «... پیران و کودکان را زنده نگه دارید» (۱۳) می افزاید مقصود «استبقاء» آنان است. این واژه در ادبیات تازی به معنی حفظ و نگهداری برای تداوم زندگی است. بنابراین تردیدی نیست که در آموزه های اسلام نقص عضو، ربودن، تعرض جنسی و مانند آن با آموزه های اسلام و بلکه هر دین ناسازگار است. در متون فقهی تصریح شده است: «حتی اگر دشمن از جرائم عفاف و تجاوز جنسی به عنوان یک روش جنگی علیه مسلمانان استفاده کند مسلمانان در پاسخ نمی توانند از این روش استفاده کنند» چه اسلام دین اخلاق و انسانیت است و این رفتارها با آموزه های اخلاقی اسلام ناسازگار است. البته در صورت دسترسی به مرتکبان این جنایات آنان محاکمه و مجازات می شوند. (۱۴) این دسته از محرمات. از آن رو پاسخ داده نمی شوند که اولاً: در سرنوشت جنگ هیچ تاثیری نداشته و به پیروزی نیز کمک نمی کنند؛ ثانیاً: از کینه توزی، انتقام و تشریف خاطر غیر انسانی مرتکبان خبر می دهد. همچنین دلیل خاص و فتوی بر ممنوعیت مثله کردن بدن دشمن است حتی اگر آنان با مسلمانان چنین کنند. زیرا از این عمل نفرت انگیز در اسلام حتی نسبت به حیوانات نهی شده است. (۱۳)

به طور کلی، در نظر فقیهان شیعه مسائل جنگ و صلح و روابط بین الملل از اختیارات و وظایف بالاترین مقام صلاحیت دار حکومت اسلامی (امام) یا (نائب) جایگزین اوست. زیرا چنین اموری به مساعدت، همکاری، توانایی و تدبیر، ملاحظه منفعت

۱۹۰ سوره بقره^۱ آورده اند به صراحت می توان مفهوم تفکیک را یافت. از تفسیری که مفسران در باره این آیه می گویند می توان سه پیام زیر را دریافت کرد:

۱- کسانی که با شما سر جنگ ندارند با آنان آغاز به جنگ نکنید؛

۲- از حدود مقرر در جنگ و جهاد خارج مشوید و حقوق در جنگ را رعایت کنید؛

۳- زنان، کودکان و سالم خوردگان را در جنگ هدف قرار ندهید. مفهوم حقوقی این آیه در حوزه جنگ به صراحت از سوی دولت اسلامی در سال های آغازین قرن هشتم میلادی اعلام شده است. وقتی از عمر بن عبدالعزیز، والی اموی (سال های حکومت ۷۱۷-۷۲۰ میلادی) پرسیدند: «مقصود این آیه چیست؟» پاسخ نوشت: «مقصود آیه آن است که در جنگ تعرض به کودکان، زنان و کسانی که با مسلمانان نمی جنگند، ممنوع است». به اجماع فقه های اسلام، زنان و کودکان از تعرض مصون اند و مستند فتوای فقه های، سنت قولی و عملی پیامبر (ص) و جانشینان پس از آن حضرت است. همچنین به نظر بسیاری از مفسران، کشتن کودکان از مصادیق اعتداء^۲ و خروج از حد است که در آیه مزبور از آن نهی شده است.

کودکان و نوجوانان معمولاً در جنگ ها و نزاع ها بسیار آسیب پذیر بوده و بیشترین صدمات جسمی و روحی متوجه آنان خواهد بود. این مسئله هنگامی که جنگ ها و نزاع ها به شهرها و محله ها کشانده می شود، بیشتر نمایان است. از دیدگاه اسلام، این کودکان هر چند وابسته به دشمن و از اتباع دشمن هستند، ولی دارای مصونیت می باشند. در این مورد از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت او دستور صریح مبنی بر نهی صریح از کشتن اطفال دشمن رسیده است: «...لأن رسول الله صلی الله علیه و آله نهی عن قتل النساء والوالدان فی دار الحرب إلا أن یقاتلن» همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله از قتل زنان و کودکان در دار الحرب نهی کرده است، مگر اینکه این عده مشغول جنگیدن باشند. با توجه به آنچه گذشت، کودکان از مصونیت کامل بهره مند هستند، مگر هنگامی که این کودکان در پیشبرد جنگ مؤثر باشند و همانند اتباع دشمن، مشغول جنگیدن و کارزار نظامی باشند.

پس از یکی از حادثه ها به پیامبر صلی الله علیه و آله گزارش دادند که دختری را از میان صف ها کشته اند. پیامبر صلی الله علیه و آله هشدار داد ناراحت شد. اصحاب عرض کردند: یا رسول الله! چرا ناراحت شدید، او دختری یکی از مشرکان و کفار بود. پیامبر از شنیدن این حرف خشمناک شد و فرمود: این حرف چه معنی دارد؟ اینها از شما بهترند؛ زیرا اینها هنوز بر فطرت پاک خود هستند؛ مگر شما فرزندان مشرکان نبودید؟ هرگز کودکان را نکشید، هرگز، هرگز. هر چند به نظر بسیاری از فقیهان اهل سنت و برخی از فقیهان مذهب جعفری، چنانچه کودکان در جنگ مشارکت کنند رزمنده محسوب میشوند، اما به نظر اکثر فقیهان جعفری، کشتن زنان و کودکان مطلقاً ممنوع است حتی اگر در جنگ مشارکت کنند. آنان تصریح می کنند: «کشتن زنان و کودکان در جنگ جایز نیست

^۱ «و قاتلوفی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولا تعتدوان الله لا یحب المعتدین»

^۲ ستم کردن

قرار می دهند که در دستور شورای امنیت قرار دارد و یا مطابق ماده ۹۹ منشور ملل متحد توجه شورا باید به آن جلب شود، ضمیمه گردد.

درفوریه ۲۰۰۲، پروتکل دوم کنوانسیون حقوق کودک در مورد به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه لازم الاجرا می شود. در مارس ۲۰۰۳، دیوان کیفری بین المللی تأسیس می شود و مطابق بند دوم ماده ۸، اساسنامه بکارگیری کودکان زیر ۱۵ سال در جنگ های بین المللی یا غیر بین المللی و یا بکارگیری آنان از سوی گروه های مسلح در زمره جنایت جنگی است. حملات عمدی به بیمارستان ها و مدارس، تجاوز جنسی و دیگر خشونت های جنسی علیه کودکان، جنایت جنگی محسوب می شود و دیوان در رسیدگی به ایگونه جرائم صلاحیت دارد. بر اساس صلاحیت تکمیلی دیوان، کشورها یا مرتکبان این گونه جنایات را محاکمه می کنند و اگر نخواهند یا نتوانند محاکمه کنند؛ صلاحیت دیوان محفوظ است.

از طرف دیگر سربازگیری و مشارکت مستقیم کودکان در زیر سن بلوغ قرنهایست که از سوی فقیهان مسلمان ممنوع شده است: علامه حلی مگوید: «کودکان به این دلیل که ناتوان از جنگیدن هستند در مخاصمات شرکت نمی کنند». سیره عملی پیامبر اسلام (ص) در جنگ احد، گواه است که آن حضرت از مشارکت دادن کودکان در جنگ نهی فرمودند؛ زیرا کودک ۱۴ ساله ای در این جنگ داوطلب نبرد شد، اما پیامبر «ص» اجازه مشارکت به وی ندادند (۱۵). به هر روی اگر تحولات اجتماعی و شرایط زمان، سن ناتوانی را بالاتر منظور کند هیچ مانعی بر اساس برداشت فقیهان جعفری در برابر دولت اسلامی نیست تا تعهدی جدید، در حمایت بیشتر از کودکان در عرصه بین المللی بپذیرد چه چنین تعهدی همه کودکان جهان، اعم از مسلمان و غیر مسلمان را در حمایت خود قرار می دهد. با این تعهد دولت مکلف می گردد با وضع قوانین، سن سربازگیری اجباری و داوطلبانه را در مخاصمات تعیین نماید.

هر چند مقررات موجود حقوق بین الملل، سربازگیری زیر سن ۱۵ سال را ممنوع اعلام کرده است و از سن ۱۵ تا ۱۸ سالگی اولویت را به سن بالاتر می دهد، اما سربازگیری داوطلبانه نیز باید به طور روشن مشخص شود. در جمهوری اسلامی ایران دختران از سربازی معاف اند. قانونگذار ایران منفعت عالی زنان و دختران را در عدم احضار آنان به سربازی دانسته است اما پسران مطابق ماده ۲ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب سال ۱۳۶۳، از ۱۹ سالگی موظف به انجام خدمت وظیفه عمومی خواهند بود. بر این اساس تعارضی میان تعهدات بین المللی و داخلی ایران در این باره وجود ندارد. شاید به نظر رسد آموزش نظامی اعضا بسیج سپاه پاسداران، نوعی سربازگیری داوطلبانه شمرده شود؛ اما با مراجعه به قانون استخدام سپاه و بسیج می توان دریافت هدف این آموزش ها مشارکت دادن کودکان زیر سن بلوغ در مخاصمات نیست بلکه اولویت با سن بالاتر از ۱۶ سال پسران در فعالیت های غیر مستقیم است. البته تصریح به عدم مشارکت مستقیم کودکان زیر سن بلوغ، صراحت در حمایت از آنان در مخاصمات خواهد بود.

عمومی و شرایط زمان نیاز دارد که در سطح عالی مقامات سنجیده و اتخاذ می شود. شاید به همین دلیل برخی از فقیهان شیعه جز در سطور چند در باب جنگ و جهاد سخن نگفته اند؛ زیرا بر این ایده بودند این مباحث تابع رفتار دشمن و شرایط زمان است و حاکم اسلامی به صلاحدید خود به اداره جنگ و عملیات می پردازد.

«اسکافی» (متوفی ۹۴۷ میلادی) می گوید: «چنانچه بر ترک جنگ (صلح) توافقی صورت گیرد رعایت آن بر دولت اسلامی واجب است». بلی، مواردی که این مقام به صلاح نمی داند، اختیار نقض را (حق شرط) برای خود محفوظ می دارد.

سربازگیری کودکان

(کودک) و (سرباز) دو کلمه ساده هستند، اما اگر آنها را در کنار هم قرار دهیم به اصطلاحی غامض و خطرناک در جنگهای کنونی خواهیم رسید. با وجود این، قرار دادن کودکان در مخاصمات مسلحانه همواره رویه ای باستانی در تاریخ بشری است. تعریف کودک سرباز با مشکلات جدی همراه است. مهمتر اینکه تفسیر (کودکی) در جای جای این کره خاکی متفاوت است. کودکی به شرایط یا زمان کودک بودن اشاره دارد، بخشی از زندگی هر انسان که میتوان آن را از بزرگسالی جدا کرد و آن را دوره های برای ورود به بزرگسالی دانست.

کودک سرباز برای اولین بار به وسیله سند اصول و بهترین عملکردهای کیپ تاون در سال ۱۹۷۷ تعریف شد. این سند مهم، کودک سرباز را هر فرد زیر ۱۸ سال که عضو هر نوع نیروهای مسلح یا گروههای مسلح منظم یا نامنظم، به هر عنوانی شامل: آشپز، باربر، پیام رسان و غیره؛ و هرکسی، غیر از اعضا خانواده که این نیروها را همراهی می کنند می نامد. این تعریف دختران بکار گرفته شده برای اهداف جنسی یا جهت ازدواج اجباری را نیز در برمیگیرد. از این رو تنها به کودکانی که اسلحه حمل میکنند اشاره نمیکند، از طرفی درباره سن کودکانی که در مخاصمه میتوانند شرکت کنند، میان اسناد حامی حقوق کودک هماهنگی وجود ندارد.

کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ کشورهای طرف کنوانسیون را متعهد میکند که هرگونه اقدام عملی برای تضمین عدم مشارکت مستقیم افراد کمتر از ۱۵ سال در مخاصمه به عمل می آورند. در ۲۵ می ۲۰۰۰، مجمع عمومی پروتکل دوم اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره سربازگیری کودکان را به تصویب می رساند، که در باره آن پیشتر سخن گفتیم. در ماه اوت همین سال، دومین قطعنامه شورای امنیت با شماره ۱۳۱۴ صادر می شود. این قطعنامه اعلام می دارد، نقض حقوق بشردوستانه و حقوق بشر در ارتباط با کودکان می تواند تهدیدکننده صلح و امنیت بین المللی باشد. بدین منظور شورا آمادگی خود را برای ملاحظه چنین وضعیت و در صورت ضرورت، برداشتن گام های بیشتر اعلام می دارد.

در نوامبر ۲۰۰۱، سومین قطعنامه شورای امنیت طی شماره ۱۳۷۹ به تصویب می رسد و در آن ضمن تکرار نگرانی خود در خصوص تأثیر مناقشات مسلحانه بر کودکان، از دبیر کل می خواهد تا در گزارش خود فهرست طرف های درگیر در مخاصمات را که از کودکان به عنوان سرباز استفاده می کنند یا آنان را در وضعیت هایی

صورت استانداردها و قوانین و مقررات درمانی خود را نشان می‌دهد و تیم‌های درمانی- پزشکی مسئول و موظف به اجرا و رعایت آن هستند.

References

The Holy Quran

1. Marwat Mojtaba, Children's Rights in Armed Conflict. Law and politics. 1385; 8 (18 (Special Law)): 139-177.
2. Mir Mohammadi, Seyed Mostafa. Protecting Children in Armed Conflict (International Law and Islamic Law Approaches). Bi-Quarterly International Human Rights, 2007; 02 (2): 55-80.
3. Javadpour Maryam, Supporting the Right to Health of Children in Armed Conflict from the Perspective of Islam and International Humanitarian Law. Comparative research of Islamic and Western law. 1395
4. Talat, Armin, original blacksmith, Mohammad. Protecting children in armed conflict within the framework of international instruments. Legal Research, 2016; 15 (30): 115-145.
5. Faqih Habibi Ali. The rights of the child in Islam and the political violence of the Islamic world. Quarterly Journal of Political Research in the Islamic World. ۱۳۹۶; 7 (2): 141-167
6. Hair, Amir, 1397, A Study of the Concept of the Punished Child in International Law
7. Kathiri, Nasim and Hosseini, Seyed Mohammad, 1398, Protection of Children in Islamic Human Rights and International Humanitarian Documents with Emphasis on the Convention on the Rights of the Child, International Conference on Humanities, Social Sciences and Lifestyle
8. Veri, Petro, 1370, Culture of International Law on Armed Conflict, translated by Siamak Karamzadeh and Katayoun Hosseinejad, Tehran, Secretariat of the Humanitarian Committee.

نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین مسئله امنیتی امروزه در جهان اسلام درگیر در منازعات مسلحانه داخلی، وضعیت بد غیرنظامیان به خصوص کودکان است که به سیمای اصلی جوامع اسلامی تبدیل شده است. در نگاه اول و از دیدگاه مؤسسات صلح و تحلیلگران غربی، ضعف ساختاری و نبود قواعد حقوق جنگ برای غیرنظامیان و به خصوص منشور حقوق کودک در کشورهای اسلامی، وضعیت غیرنظامیان در کشورهای اسلامی دچار جنگ داخلی را بدتر نموده است. اما به رغم همه انتقادات و رویه‌های موجود در ارتباط با حقوق غیرنظامیان و به خصوص کودکان در کشورهای اسلامی به نظر می‌رسد که این رویه‌ها با ذات و هدف اسلام در تضاد اساسی باشد. در واقع، برای پاسخ بدین پرسش که آیا رویه‌های موجود در ارتباط با حقوق پزشکی کودکان در جهان اسلام با هدف و غایت اسلام تناسب دارد؟ دو مسئله از اهمیت برخوردار است: نخست آنچه که آشکار است، انسان و تعالی انسان در اسلام از اهمیت به سزایی برخوردار است و جنگ در اسلام نه تنها هدف اصلی نیست، بلکه در قالب یکی از انواع جهاد، به صوت اساسی در گسترش مرزهای اسلام از اهمیت برخوردار است. دوم، به نظر می‌رسد با توجه به ضرورت جنگ در اسلام و مقتضیات آن، اسلام چه در قرآن به عنوان سند مکتوب فقه اسلامی و چه در سیره پیامبر و ائمه معصومین، همواره حقوق غیرنظامیان در جنگ را به رسمیت شناخته است و آیه‌های متعدد در قرآن و رویه‌ها و گفتارهای پیامبر (ص) و معصومین (ع) مؤیدی بر این ادعاست. از طرف دیگر، فقه اسلامی نیز در دوره‌های بعد از معصومین، چه فقه سنی و چه فقه شیعه، همواره سعی در نهادمندسازی حقوق غیرنظامیان در جنگ به خصوص حقوق کودکان داشته‌اند، تا جایی که همواره بر عدم تعرض به کودکان، حفظ سلامت و تأمین معیشت آنها، برخورداری از دارو و امکانات پزشکی و مراکز درمانی و... آنان تأکید کرده‌اند.

بنابراین می‌توان گفت علیرغم وجود قواعد و هنجارهای بی‌شمار راجع به رعایت حقوق پزشکی کودکان در جنگ و وجود سازمان‌های بین‌المللی در این زمینه مثل یونسف، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و سایر سازمان‌ها، واقعیت چیز دیگری است و بین قواعد و هنجارهای اعلام شده و تصویب شده در کنوانسیون‌ها و زندگی واقعی کودکان قربانی جنگ تفاوت فاحشی وجود دارد. بر پایه‌ی اسناد جدید و به خصوص قطعنامه‌های شورای امنیت و رویه قضایی بین‌المللی، مبانی حقوقی حمایت از کودکان بیش از پیش تحکیم و تقویت شده است. هر چند که این اقدامات نتوانسته‌اند مانع از تکرار جنایت شوند، مقررات حقوق بشردوستانه به طور عام و مقررات حمایت از کودکان به طور خاص هر چند در زمان محاصرات مسلحانه فرصت اجرا می‌یابند و در واقع حقوق مربوط به دوره محاصره است ولی برای اجرای مطلوب آن باید در زمان صلح و آرامش با آموزش و بیان این مقررات برای آشنایی همگانی و ارتقای معلومات نیروهای نظامی تلاش کرد. این حقوق با رعایت نیازهای جسمی، روانی، معنوی و اجتماعی مشروع و معقول است که به

9. Abbasi, Mahmoud, 2013, Introduction to Medical Law, Tehran, Legal Publications.
10. Hali, Hassan Ibn Yusuf Ibn Motahar Asadi, 1420 AH, Tahrir al-Ahkam al-Sharia on the Imamiyya religion, vol. 2, Qom, Imam Sadegh Institute
11. Najafi, Kashif al-Ghatta ', Ja'far ibn Khidr al-Maliki, 1422 AH, Kashf al-Ghatta' on the ambiguities of Sharia law, vol.
12. Hali, Meqdad Ibn Abdullah Saburi, 1425 AH, The Treasure of Mysticism in the Fiqh of the Qur'an, Vol. 1, Qom, Mortazavi Publications
13. Najafi, Mohammad Hassan, 1404 AH, Jawahar al-Kalam fi Sharh Sharia al-Islam, vol. 21, Beirut, Dar Al-Ahya Al-Tarath Al-Arabi
14. Ameli, Horr, Muhammad ibn Hassan, 1409 AH, Extension of Shiite means to the study of Sharia issues, vol. 15, Qom, Al-Bayt Institute
15. Hali, Hassan Ibn Ali Ibn Daud, 1411 AH, Al-Jawhrah Fi Nazm Al-Tabsara, Vol. 1, Tehran, Printing and Publishing Institute affiliated to the Ministry of Culture and Islamic Guidance